

Arz ve Talep Kanunu*

Israel M. Kirzner**

Giriş

Bütün dünyada arz ve talep teorisi, piyasa fiyatlarının nasıl belirlendiğini ve bu fiyatların üretim ve tüketim kararlarını nasıl şekillendirdiğini anlamada ilk basamak olarak kabul edilir. Avusturyalı ekonomistler tamamen bu düşüncededirler. Fakat bu arz ve talep kanununun biraz detayına indiğimizde, Avusturya ekolünü, doğrudan ya da dolaylı olarak, anlatılandan daha farklı şekilde bu fiyatları açıklamaya yönelten (en azından üstü kapalı olarak) problemlerle karşılaşırız. Ben burada, Avusturya ekolünün, arz ve talebin ders kitaplarında anlatılış tarzından duydukları memnuniyetsizliklerinin nedenlerini açıklamaya çalışacağım. Hemen belirtmeliyim ki, onlar, yine de arz ve talebin, ekonomiyi anlamada anahtar olduğu konusunda tamamen hemfikirlerdir.

Temel Önerme

Arz-talep kanununun altında yatan temel eseri, herhangi bir zamanda, 'çok yüksek' bir fiyatın potansiyel satıcıları, mallarını satamadıkları için; 'çok düşük' bir fiyatın da potansiyel alıcıları, almak istedikleri malları satın alamadıkları için hayal kırıklığına uğratacak olmasıdır. Bütün bu satmak isteyenlerle almak isteyenleri, almak isteyenlerle de satmak isteyenleri buluşturan bir 'doğru fiyat' (right

price) vardır. Buna, 'piyasa denge fiyatı', (market-clearing price) adı verilir.

Arz-talep teorisi, serbest tam rekabet piyasasının aslında bu piyasa denge fiyatına doğru başarılı bir şekilde güçlü bir yönelim yaratacağı meselesi (önermesi) etrafında dönmektedir. Bu önerme, Adam Smith'in meşhur 'görünmeyen el'inin önemli bir sonucu olarak kabul edilir. Bilinçli bir yönetici kontrol olmaksızın, bir piyasa, eş zamanlı olarak, alıcı ve satıcıların bağımsız olarak verdikleri kararları (piyasadaki diğer katılımcıların kararlarına da uyacak şekilde), uyumlaştırmaya doğru yönelecektir. Bu eğilim sınıra yakınlaşacak olursa, hiçbir alıcı (satıcı) denge fiyatının altında (üstünde) bir fiyattan satın almak (satmak) için zaman harcama yanılığına düşmez. Aslında hiçbir alıcı (satıcı), ticaret ortağıyla anlaşabilmek için, gereğinden fazla (düşük) fiyat vermek (kabul etmek) istemeyecektir. Bu önerme geçerli olduğu sürece, serbest rekabet piyasası, F. A. Hayek'in haklı olarak adlandırdığı 'mucize' (marvel) durumunu başaracaktır. Fakat işte bu önermenin geçerliliği noktasında (ve özellikle bu önermenin geçerli ve ilgili olduğu konusunda ikna oluş nedenlerimiz bakımından) Avusturya ekolü, geleneksel (main-stream) ders kitabı iktisatından keskin çizgilerle ayrılır. Arz-talep önermesinin tüm iktisatçılar için merkez olarak kabul edilmesi nedeniyle, bu fikir ayrılığı oldukça önemlidir.

** New York Üniversitesi'nde ekonomi profesörü. Bu makale, Modern Avusturya İktisadının temel prensiplerini anlatan makaleler serisinin ilkidir.

Bilginin Rolü

Bu önermeye geleneksel iktisatın yaklaşımı, öyle ya da böyle, açık ya da üstü kapalı olarak, tam bilgi (perfect knowledge) varsayımına dayanır. Avusturya yaklaşımı tam bilgiyi, bu önermenin temel varsayımı olarak almaz. Tam aksine Avusturya ekolüne göre bu önerme geçerliliğini, toplumdaki insan ilişkilerini karakterize eden kaçınılmaz bilgi eksiklikleri (imperfections) tarafından hareket ettirilen piyasa süreci (işleyişi)nden almaktadır.

Belli açılardan geleneksel görüş mantık dışı değildir. Birçok konuda genellikle, insanoğlunun kendisine sunulan fırsatların bilincinde olduğunu veri olarak alırız. Örneğin iktisatçılar, bir fiyat artışının talebi düşüreceğine, bir fiyat indiriminin de satışları arttıracığına inanıyorlarsa, bu inanç, bu tür fiyat artış ve indirimlerinden muhtemelen müstakbel (potansiyel) alıcıların en kısa sürede haberdar olacağı varsayımına dayanır.

Geleneksel görüş bu makul varsayımı alır ve onu insafsızca kendi mantıklı (fakat artık makul olmayan) sonucuna taşır. Bu sonuç, herhangi bir serbest piyasada, piyasa denge fiyatının hemen (en azından çok hızlı olarak) oluşacağı sonucudur. Eğer piyasanın her bir katılımcısı, diğer katılımcıların ne yapmaya hazırlandığını (özellikle verilen fiyattan ne kadar almaya ya da satmaya hazır olduğunu) bilecek olursa, bu, denge fiyatının üstünde bir fiyatın oluşamayacağı sonucunu getirir (çünkü o zaman müstakbel satıcılar mallarının satılmayacağını düşünürler). Aynı şekilde, denge fiyatının altında da bir fiyat oluşmayacaktır (çünkü o zaman da müstakbel alıcılar, gerekirse daha yüksek fiyat bile ödemeye hazır oldukları, almak istedikleri malları satın alamayacaklarını düşünürler). İşte serbest piyasa fiyatının kaçınılmaz olarak denge fiyatı olacağı önermesi, piyasa fiyatlarındaki değişmelerden tüm piyasa katılımcılarının ivedilikle haberdar olacağı gibi acımasız (abartılı) bir inanca dayanır.

Tehlikeli Varsayım

Temel ders kitaplarında, tüm piyasa katılımcılarının piyasadaki tüm fırsatlardan tama-

men haberdar olduğu (bilgi sahibi) varsayımı, 'tam rekabet' varsayımının bir parçası olarak sunulur. Tam rekabet açıkça piyasanın evrensel olarak bilindiğini varsayar. Avusturya ekolünün bu geleneksel ders kitabı yaklaşımından hoşnut olmadığını ifade etmenin bir yolu da, arz-talep analizine, rekabetin 'tam' olduğu varsayımı ile başlamanın yalnızca gerçek dışı olmadığı, aynı zamanda analizin bütün ekonomik içeriğini de yok ettiğini açıklamak olabilir. Çünkü o zaman gösterilecek sonuçlar, temel varsayımı farklı bir dille tekrar eden cümlelerden ibaret olacaktır.

Serbest piyasada arz-talep hareketinin denge fiyatına doğru güçlü bir yönelim yaratacağını göstermek, yıldırان (korkutan) bir analitik meydan okumayla karşı karşıya kalmaktır. Tam rekabetçi bir piyasada, tek olası fiyatın denge fiyatı olduğunu göstermek ise başlangıçta varsayılanı anlamsızca yeniden ortaya çıkarmaya çalışmaktır. Bir tanımın matematiksel özelliklerini ortaya çıkarmak, şüphesiz önemli bir (matematiksel) katkı olabilir. Fakat, analitik dikkati denge fiyatının tek elde edilebilir fiyat olması durumuyla sınırlandırarak, serbest piyasalarda denge fiyatının elde edilmesini göstermek bir ekonomik analiz meselesi olarak içi boş (gayri samimi) bir zafer olur.

Avusturya ekolünün ders kitaplarındaki arz-talep tartışmalarında gördüğü bu problem, bir başka şekilde de ifade edilebilir. Geleneksel olarak arz-talep kanunu, kara tahta başında, klasik arz-talep diyagramı -negatif eğimli bir talep eğrisi ile pozitif eğimli bir arz eğrisinin kesişmesi- ile anlatılır (Şimdilik bu diyagramın oluşturulması ile ilgili detaylardan bahsetmeyeceğiz). Sınıf tartışmasının temelini, şu iki durumun gösterilmesi oluşturur: Birincisi, piyasa fiyatının bu iki eğrinin kesişme noktasının üzerinde oluşması, bu fiyatı aşağıya çekecek şekilde bir rekabetçi baskı meydana getirir (çünkü yüksek fiyat malların satılmamasına, elde kalmasına neden olacaktır). İkincisi, bu kesişim noktasının altında oluşacak bir piyasa fiyatı ise, bu fiyatın arttırılması yönünde baskı oluşmasına neden olacaktır (çünkü düşük

fiyat, satışa sunulan mallarda, müstakbel alıcıların almak istedikleri miktarlarla karşılaştırıldığında, bir kıtlığa neden olacaktır).

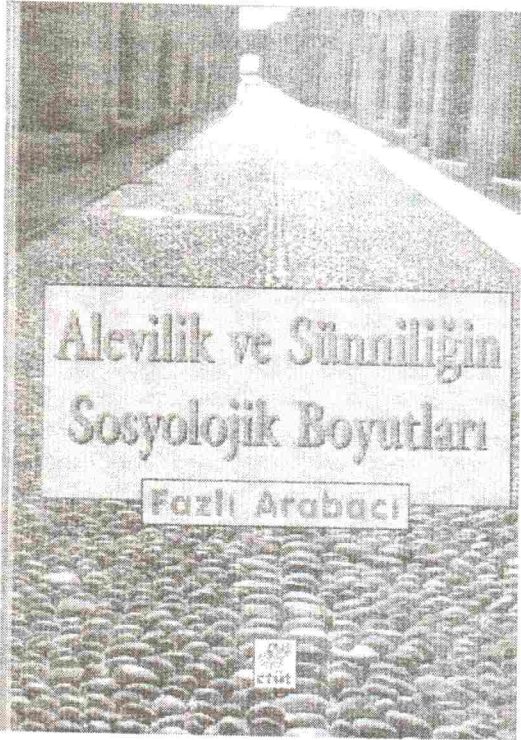
Avusturya ekolünün bu tür tartışmaların kendisiyle ciddi bir problemi yoktur; onlar sadece bu tür tartışmaların tam rekabet varsayımı (ders kitaplarında temel varsayım olarak alınan) ile tamamen uyumsuz olduğunu açıklamaktadır. Tam rekabet altında iki eğrinin aslında var olamayacağını gösterebilmek için, tam rekabet varsayımını biraz dikkatlice analiz etmek (maalesef burada yapmak yer darlığı nedeniyle mümkün değildir) yeterli olacaktır. Tam rekabet altında (şartlarında) arz-talep diyagramı hemen iki eğrinin (eğer var olsalardı!) kesişebileceği tek bir noktaya küçülecektir. Çünkü böyle olunca, arz eğrisi ya da talep eğrisi üzerindeki kesişim noktasının dışındaki herhangi bir nokta, ancak tam rekabet durumunu tanımlayan şartlardan bazısı ya da hepsini iptal

etmek suretiyle analitik olarak varolabilir. Bu diyagram (kesinlikle değerli ve faydalı, fakat), varsayılan şartlarla uyumlu değildir.

Tartışmamız maalesef olumsuz olmuştur. Avusturyalı iktisatçıların, geleneksel arz-talep analizi ile ilgili problemler konusundaki görüşlerini ortaya koyduk, fakat alternatif bir yaklaşımın bu problemleri nasıl çözebileceği konusunda önerilerde bulunmadık. Bu seride devam eden makaleler, bu boşluğu doldurmaya çalışacaktır. İyi açıklandığı takdirde, arz-talep kanunu ekonomiyi anlamak için, diğer iktisatçılar kadar Avusturyalı iktisatçılar için de çok önemlidir. Bundan sonra, Avusturya ekolünün dinamik rekabetçi piyasaların müteşebbis ruhunu (geleneksel ders kitaplarında olmayan) nasıl arz-talep kanununu açıklamakta kullandıklarını açıklayacağız.

* 'The Law of Supply and Demand', *Ideas on Liberty*, pp.19-21.

Çeviren: Fuat Erdal

21. yüzyıla girerken dünya'da yeniden yapılanmaların etkisiyle bölgedeki konumu ve çıkarları bakımından önemli fırsatlar elde eden Türkiye'nin, gerek iç, gerekse dış sebeplerden dolayı oluşan etnik bölücülükle karşı karşıya olduğu bilinen bir gerçektir. Diğer yandan temelinde "barış" ve "bütünleşmeyi" barındıran İslam dini, farklı sebeplere bağlı olarak Türkiye'de toplumsal barışı ve bütünleşmeyi tehdit eden bir unsur haline getirilmeye çalışılmakta, böylece İslam dininin tarihsel alanda farklı yorumlama ve yaşama biçimlerinden biri olarak tezahür eden Türkiye'deki Alevilik-Sünnilik olgusu, yapılan yoğun tartışmaların yüzeyselliği ile malul bir ortamda, kısır çekişmelerin konusu olmaktadır. Her kesimin kendine uygun gördüğü şekilde ele alarak tanımlamaya çalıştığı bu dini sosyal olgunu, netice olarak teolojik düzleme çekilmesi, farklı değerlendirmelere yol açmakta ve toplumda kutsala büründürülmüş çözüzlüklere götüren bir antagonizmayı beslemektedir. Teolojik açıdan Alevilik-Sünnilik düalizmi içinde, her birine yüklenen anlam çerçevesinde, ortodoksi-heterodoksi ikilemine de barındıran bu durum, tarihte oluşturulan şemalarla günümüz Anadolu insanını belirlerken, gittikçe, İslam adına kendisine yüklenen anlamların dayanılmaz problemlerini dayatmaktadır.

Etüt Yayınları

Tel: (362) 432 20 31-420 05 70